

● *Legyen szíves, beszéljen azért a szegedi egyetemen tanárként eltöltött évekről!*

Mikor átkerültem az egyetemre, akkor Baróti Dezső fontos tényező volt ott. Amikor Klemm Antal 1954-ben nyugalomba vonult, megtettek a Magyar Nyelvészeti Tanszéken docensnek, majd dékán lettem, és egyúttal kineveztek egyetemi tanárrá. 1955-től kezdve 1977 decemberéig, nyugalomba vonulásomig voltam az egyetem tanára.

● *Hogyan került kapcsolatba professzor úr a honismereti mozgalommal?*

Azt hiszem, hogy Antalfy, aki rektor volt, vont be engem is ebbe a munkába. Abban az időben indult meg a földrajzinév-gyűjtés országsszerte, és mi akkor elsősorban ezt szorgalmaztuk Inczei Gézával együtt, aki a főiskolán tanított. Úgy tűnik, mintha akkor aktívabb lett volna a honismereti mozgalom. Kevesebb volt a formai munka és több a tartalmi rész. De most ismét — úgy veszem észre — örvendetesen javul a helyzet.

● *Mit tanácsolna a Honismeret folyóirat szerkesztőinek, hogyan szolgálhatná a lap jobban a magyar nyelv ügyét?*

A Honismeret véleményem szerint nagyon jól szerkesztett lap, elég sokoldalú, fontos és jó cikkek jelennek meg benne. Közvetve a magyar nyelvet is szolgálja a Honismeret, mert elég sok történeti és néprajzi vonatkozású közlemény jelenik meg benne. És ami néprajz, az már mindjárt nyelvészet is. Nagyon jó a lap bibliográfiája, mindig bőséges és nagyon értékes, mert tájékoztatja a kutatókat, és ez igen hasznos. Ezt tovább is folytatni kell!

Amit talán a magyar nyelv ügyében a Honismeret megtehetne, az az, hogy gyönyörű szép magyar nyelven író stilsztáink műveiből közölhetnének rendszeresen egy-egy részletet, rámutatva annak a prózai megnyilatkozásnak a nyelvi szépségeire. Esetleg nyelvhelyességi megjegyzések is lehetne hozzáfűzni. Íróink, költőink gyakran nagyon szépen vallanak az anyanyelvről. Egy-egy ilyen vallomást közölni kellene, rámutatva arra, hogy milyen fontos a szép nyelvi kifejezés. Voltaképpen a nagyközönség nem tudja, hogy a nyelv, ez az igen fontos gondolatközlő eszköz milyen csodálatos valami, és hogy ezzel törődni kell. És minden magyar embernek törekednie kellene a köznapi életben is a helyes és szabatos önkifejezésre. Ezt talán lehetne még jobban tudatosítani.

● *Min dolgozik most professzor úr?*

Mióta nyugdíjban vagyok, sokkal kevesebbet tudok foglalkozni a nyelvészettel, mert a mindennapi élet dolgaival való küszködés tölti ki az időmet. Természetesen a tudományos munka terén, amit lehet, még csinállok. Most már a Müncheneri Kódex szótára ellenőrzésének a végén járunk munkatársaimmal. Ez most az, ami még mindig foglalkoztat. Azután talán más is következik, ha még lesz rá időm.

● *Úgy tudom, professzor úr órákat is tart az egyetemen.*

Még tartok, ezt a félévet még végigcsinálom, de azután nem akarom már folytatni tovább, mert elég ebből, nem szabad a hűrt nagyon megfeszíteni.

● *Köszönöm szépen a beszélgetést. További jó erőt, egészséget és töretlen alkotókedvet kívánok professzor úrnak a tanítványai, tanszéki munkatársai nevében is.*

Magunk keresése

Beke Györggyel beszélget Furkó Zoltán¹

■ *Beke György romániai magyar író ismert nálunk. Könyve jelent meg Budapesten, munkáinak többsége terjesztésben került hozzánk, a Kriterion Könyvkiadó kiadásában. Nagyon sok magyarországi olvasó Beke első könyve, a Magunk keresése után ismerte meg őt alaposabban. Ez a könyv olyan tájakról adott hírt, olyan embereket mutatott be, akikről elég keveset tudtunk addig. Azt hiszem, ennek a könyvnek a címe, a Magunk keresése jelkép is lehet, hiszen Beke György egész munkásságára jellemző.*

1941 tavaszán Móricz Zsigmond látogatott el iskolánkba, a Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumba. Kisdiák voltam, harmadik gimnazista az akkori fogalmak szerint, ami ma hetedik általános iskolai osztálynak felel meg, de azért a nagyok beengedtek Móricz előadására, végighallgattuk, amit írói munkájáról, a történelemről s főként a jelenről beszélt. Valami olyasmit mondott — föl is jegyezték akkor —, hogy „örvendezer esztendeje élen a földön, Háromszéken, a Székelyföldön ember —, hogy milyen lesz a következő ötvenezer esztendő, az töletek, diákoktól függ elsősorban”. Ez rendkívül mélyen belémragadt, egy életre elkötelezett nemcsak Móricz Zsigmond mellett, akit ma is szeretek, tisztelek és hiszem, hogy az a realizmus, amivel ő a magyar társadalmat, a magyar életet ábrázolta, követhető. Persze, nem egy az egyben, hanem a modern világ és a modern ábrázolási eszközök szellemében, azokkal összhangban. Amit Móricz mondott, nagyon elgondolkodtatott, annál is inkább, mivel szerettem írni, szerettem a verseket. Magam is megpróbálkoztam velük, ki nem próbálkoztam volna meg versekkel? A történelemből éppen Lehel meg a magyarok kalandozását tanultuk. Nekifogtam, hogy eposzt írjak Lehelről. Móricz Zsigmondnak ez a látogatása döbentett rá arra, hogy nem „Lehel kurtjét” kell megírnom (azt különben sem én kell, hogy megírjam), hanem

¹Elhangzott a Magyar Televízióban 1984-ben. Az író hatvanadik születésnapja alkalmából adjuk közre.

annak a székely világnak az életét, amely engem felnevelt, Uzont, Sepsiszentgyörgyöt, azt a környéket, azokat a nehezen élő ottani embereket, akik nagyon megszenvedték az életet, a háborút, a kisebbségi sorsot, a gazdasági válságot, mindazt, amit az én gyermekkoromban a mi székely világunkat körülvette. Gyermekként sokkal jobban megriasztottak az erdélyi magyar élet gondjai, mintsem hogy az idők kódéba menekülhessek előlük. Ez volt az én merész elhatározásom ott, azon az irodalmi esten, amelyen Móricz Zsigmond a maga életéről, a maga munkájáról és a mi jövőnkéről beszélt. Ide tudnám visszavezetni azt a szándékomat, hogy képességeim szerint annak a vidéknek és nyilvánvalóan nemcsak annak a vidéknek, hanem egész népemnek sorsát, életét, reményéseit, örömeit, bánatait írjam.

■ *Móricz Zsigmond neve mellé engedd meg, hogy földézzek egy másik nevet is, az Orbán Balázsét. Ő volt az, aki felkutatta Erdély vidékeit, de nemcsak Erdély vidékeit, hanem bejárta a fél világot és képekben, írásokban örökítette meg, amit látott. Úgy érzem, hogy az a szenvedély, az a riporteri, szociográfiai kutatás, ami Beke Györgyöt jellemzi, Orbán Balázs öröksége nála.*

Orbán Balázs a múlt század második felének rendkívül színes egyénisége. Egy elszegényedett bárócsalád származéka, aki görög édesanyjának a vagyonát ment átvenni Görögországba 1847-ben, ott éri a 48-as forradalom híre. Szabadcsapatot szervez, hogy segítsen a szabadságharcban Kossuthéknak, Beméknak. Mire elérkezik a határra, a szabadságharcot leverik, vissza kell térnie. Eljut Angliába, az éppen ott tartózkodó Victor Hugóval ismerkedik meg, annyira összebarátkoznak, Victor Hugó úgy megszereti, hogy azt mondja róla: „Ha száz ilyen francia forradalmár volna, mint Orbán Balázs, akkor ő bevinné velük Párizst”.

■ *En azt hiszem, Orbán Balázs példája azt is mutatja, hogy egy közép-európai írónak nem elég a szülőföldet ismerni, hanem az egész világot meg kell ismernie. Fel kell mérnie a lehetőségeit. Egy mai Orbán Balázs — nevezhetjük Beke Györgyöt annak is —, nagyon széles körben mozog. Emlékszem rá, hogy jelenkori irodalmunkban valószínűleg teától először a csángókról.*

A csángóknak nagy irodalmuk volt az elmúlt száz-százötven esztendő alatt. A modern valóságirodalom eszközeivel a 60-as évek végén magam is sűrűn írtam a moldvai csángókról, a barcasági csángókról, akik közé különben a feleségem is tartozik... És a dévai csángókról. A székelyföldről, szülőföldemről kiindulva nekivágtam a moldvai meg a bukaresti élet kutatásának. E barangolások során a középerdélyi Fehér megyét, aztán a Szilágyságot, Beszterce-Naszód megyét, Máramarost, Szatmárt jártam be. Az erről szóló könyvek tudtommal eljutottak a budapesti, a magyarországi könyvesboltokba is. Az a barangoló sorozat, amelyben részint a szörványmagyarok, középerdélyi szörványmagyarok, meg a többen élő szatmári magyarság múltját, történelmi és mai életét igyekeztem bemutatni.

■ *Annak idején nagy visszhangja támadt nálunk is annak a könyvnek, amelyet Beke György a magyar—román irodalmi kapcsolatokról adott ki. Címe ez volt: Tolmács nélkül. Nagyon fontos és nagyon érdekes könyv!*

A kötetet mintegy három-négy év alatt készítettem el, a hetvenes évek legelején. Az volt az elgondolásom, hogy elsősorban az idősebb román és magyar írókat kérdezem meg személyes kapcsolataikról. Victor Eftimiu, Zaharia Stancu a román irodalom olyan jeles képviselői voltak, mélyeséges humanisták, akik baráti kapcsolatokat építettek ki a kortárs magyar írókkal. Összejártak, Budapestet nagyon jól ismerték, szívesen beszéltek róla. Vagy Veronica Pomurba... Sajnos, ő is halott már, fiatal bukaresti költőnő volt, amikor megtanult magyarul. Vörösmarty költészetén tanult meg magyarul, hogy közelebb kerüljön a magyar irodalomhoz, a magyar néphez. A magyar írók közül az erdélyiek sorában elsősorban Kós Károlyt szólatattam meg, akinek szintén kiterjedt kapcsolata volt román írókkal, művészekkel, aztán Szemlér Ferencet, akinek több mint hetven kötetes életművében legalább a fele fordítás és ezek java része románból készült. A magyarországi írók közül a legemlékezetesebb számomra az Illyés Gyulával készített interjú. Illyés Gyula a román irodalmat, a román irodalom legnagyobb értékét fordította magyarra: *A báránykát*, amely a román népköltészet legszebb és azt hiszem, világszerető ismert darabja. Illyés Tudor Arghesit is fordította magyarra, sok román költőt tolmácsolt, ezzel is egyesítve magában a nemzeti felelősséget és a kitekintést a szomszéd országok felé, az egész világra. Az interjúban Illyés elmondotta, hogy nem eléggé járjuk még azokat a hidakat, amelyek a szomszédos népek felé vezetnek, pedig ezek a hidak azért épültek, mind a két oldalról, hogy közlekedjünk rajtuk, járjunk rajtuk, mert csak így kerülhetünk közelebb egymáshoz.

■ *Előttünk az asztalon Beke György könyvei, nincs itt mindegyik, csak azokat hoztam el, amelyeket éppen sikerült megtalálnom. Mondd, hogy tudtál te ennyi könyvet összeírni?*

Számsítod ki, hogyha az ember naponta csak két vagy három gépelt oldalt ír, akkor mondjuk 25 esztendő munkával mekkora mennyiség gyűl össze!

■ *Eddig hány könyved jelent meg?*

Körülbelül húsz eredeti kötet.

■ *A Magunk keresése elsőként hozott újabb hírt a moldvai csángó-magyarokról és a Gyimes-vögyéről. Mikor írtad ezt a könyvet?*

Hetvenegyben írtam, hetvenkettőben jelent meg a Kritérionnál. Előzőleg lapokban, folyóiratokban közöltem ezeket az írásokat. A csángók mindig izgattak. Író-olvasó találkozásokon Erdélyben mindig meg szokták kérdeni, hogy miért írok annyit a Csángókról? Először is azért, feleltem, mert személyes kapcsolatban állok velük. Feleségem egy Bukarestbe szakadt hétfalusi csángó sofőr lánya.

■ *Életüket regényben is megörökítetted, címe az, hogy Fölöttük a havasok.*

Fölöttük a havasok címmel feleségem családjának bukaresti életét, illetve a hétfalusi csángóság Bukarest és a barcasági otthon között ingázását, egy életen át tartó ingázását ábrázoltam. Ezért írtam oda alcímként, hogy *családi krónika*. Hasonlóképpen *A Hajnal-ház kapujának* is ez a műfaji megjelölése. Krónika, mert a tényanyag pontosan igazolható, mindenben érvényesül a történelmi igazság. Mind a két könyvben, korabeli újságkivágások is jelzik, hogy milyen volt a légkör, amelyben a bukaresti csángó-magyarok éltek, illetve mi

éltünk a Székely Mikó Kollégiumban 1945 tavaszán. A krónika jelleget a konkrétság adja meg. Ugyanakkor regényes módon, a fikció eszközével alkottam benne hősokeket és jellemeket.

■ *Bizonyos írói módszerek el is terjednek egy-egy időszakban. Ha előveszem mostanában megjelent könyvedet, A Hajnal-ház kapuját, egy-egy akkori újságból kivett idézet motiválja az egész történetet, ad történelmi háttérrel. Nos, ezt a módszert megtaláljuk Bálint Tibor kolozsvári ironál, és Cseres Tibor Parázna szobrok című könyvében is, hasonló az írói módszer. Neked hogyan jutott eszedbe?*

Régi regényírók, múlt századi regényírók, akár Jókai, akár Tolsztoj, vagy a mi századunkban Németh László, Déry Tibor, a történelem háttérrel festette meg a maga prózairói módszereivel, tehát hiteles korrajzot adott. Abban a korszakban, amikor, mondjuk — hogy Dérynél maradjunk — a regényei játszódnak, a munkaszorgalomban milyen irányzatok voltak, milyen szereplők, mi volt a történelmi háttér. Zaklatott világunkban a mai próza ennek a rohanó világnak a ritmusát vette át. Szerintem egy-egy jól megválasztott újságkivágás ugyanezt a funkciót töltheti be, mint a régi regények hosszú leírásai. Fölvillanthatja, hogy milyen történelmi keretek között mozognak azok az emberek, akik regényben, krónikában az életet, az életüket játsszák. Egyik könyvem, a *Boltívek teherbírása* Máramaros és Szatmár megyét próbálja a múlt és jelen egybeötövezésével bemutatni. Azon túl, hogy megkerestem a magyar—román együttélés és a mai valóság nyomait, rendkívül érdekes témák kínálkoztak föl számomra, például a máramarosi ukránok, a rutének, akikről alig tudunk valamit. Ezenkívül egy rendkívül tragikus sorsú népcsoport, a máramarosi zsidóság, amely famunkás, földműves, erdőlő, rendkívül szegény népesség volt, mintegy 40 ezren, akiket a fasiszták elhurcoltak és meggyilkoltak.

■ *A nemzetiségi sorsban élő íróknak univerzálisnak kell lennie, mindenhez kell értenie, ezt a könyveid is mutatják: van bennük tájleírás, tudománytörténet, olykor pedig egy-egy vidéknek, egy-egy környéknek a kismonográfiája. Ezekből a tapasztalataidból regények is születtek, most csak egyet emelnék ki, az Éjszakai biciklistákat, amely tulajdonképpen azt a változást mutatja be, hogy egy-egy vidéken az ott élő emberek új szituációban találják magukat, nevezetesen a főhős munkásemberből értelmiségivé válik. És ez új konfliktusokat, új helyzetet, új problémákat okoz számára.*

Lényegében, amikor én regényben megírtam, mind-mind az utazásaim, a barangolások eredményei. Nyilvánvalóan vannak jelenségek, vannak hősök, akiket konkrét riportban megírni nem lehet. Vagy az érzékenységüket bántaná, vagy pedig az életük mégsem annyira teljes a maga nyers valóságában, hogy jelképpé emelkedhetnék. Ezért folyamodom ilyenkor a regényírás módszeréhez. Az említett *Éjszakai biciklisták* a székely ingázók életét mutatja be. Ezek az ingázók a Székelyföldről 30-40 kilométerre, Brassóba járnak be dolgozni, a nagy ipari központba. Egészen más emberekké váltak gondolkodásukban, életformájukban, terveikben is, mint azok, akik századokon át a föld mellett maradtak. Az *Istók Péter három napján* egy Moldvából kikerült csángó-magyar agrármérnöknek a sorsát követtem nyomon. Ez annyiban újdonság, mivel a moldvai csángómagyarság sorsából csak 1944 után kerültek ki értelmiségiek, ezek részint erdélyi magyar iskolákban tanultak, sokan közülük Erdélyben választottak lakóhelyet maguknak, vagy oda házasodtak.

■ *Mik a terveid?*

Engedd meg, hogy erre a magam helyzetének megfelelően, rendhagyó módon válaszoljak. Egyik írásomból olvasok fel egy-két passzust. A *Meghívó nélkül*ből, amelyet a Magvető Könyvkiadó adott ki. Feketeügy az írás címe. Ez a Feketeügy a szülőfalum mellett folyik. „Eszembe jut erről nyomban: valamikor színész akartam lenni. Egy vándortrupp járt nálunk, a bonviván azt énekelte, hogy »Sáríka, Sáríka kis szentem«. Színészekből mást nem láttam, hallottam eddig, új volt és izgalmas. Napokig beszélünk róluk, utánoztuk őket. Este, a tollfosztó kalákában én is megpróbáltam. Meghallgatott a szomszédság türelmesen, annál inkább, mivel a mi konyhánkban folyt a kaláka. Aztán az egyik asszony csendesen megkérdezte: — Mást nem tudsz, lelke-fiam? És belekezdett ő, sokáig énekelte vékonyka hangján, hogy »Megyen már a hajnalcsillag lefelé«. Szépen énekel, áhitatosan figyelt mindenki. Nem tudtam volna versenyezni vele, pedig együtt nőttem fel az öregasszony énekeivel. Hirtelen ötlettel elővettem Arany János verseit, egy énekért egy vers volt a fizetség, így versenyeztünk éjfélig. Édesanyám nem bánta, hogy közben ott tornyosul előttem a fosztatlan toll. Nyolcvan felé tartó nagyapám, az egykori enyedi diák bóbiskolt, azt hittem legalábbis. De ha abbahagytam, rezzenve kapta fel a fejét.

Tovább, tovább, azóta is tart a verseny. Visszhangzik bennem az ének s annyi mindent kell megírnom cserében. Ebben a versenyben tanultam meg, hogy a hűség egy életre kötelez. Nem a hivalkodó hűség, hanem a felelős emberek szép, egyszerű kötése.”